

УДК: 37.014.5+37.02

НУРМАТОВА Ч.

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети,
Ош шаарындагы гуманитардык-табигый илимдер факультети

НУРМАТОВА Ч.

Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына,
Гуманитарно естественно-научный факультет в г. Ош

NURMATOVA CH.

Kyrgyz National University named after J. Balasagyn,
faculty of Humanities and Natural Sciences in Osh

СТУДЕНТТЕРДИН ТАРБИЯЛЫК ИШИН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ЖАЛПЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖОЛДОРУ ЖӨНҮНДӨ

**ОБ ОБЩИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПУТЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ
РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ**

**ABOUT THE GENERAL PEDAGOGICAL WAYS OF FORMATION OF EDUCATIONAL
WORK OF PUPILS**

Кыскача мүнөздөмө: Билимди калыптандыруу билим берүү ишмердигинде билим берүү жана таанып билүү жөндөмдөрүн өнүктүрүү менен ажырагыс байланышта ишке ашырылганда гана жемиштүү болуп чыгат.

Аннотация: Формирование знаний эффективно только тогда, когда оно осуществляется в неразрывной связи с развитием учебно-познавательных умений в учебной деятельности.

Annotation: Abstract Knowledge formation is effective only when it is carried out in an inseparable connection with the development of educational and cognitive skills in educational activities.

Негизги сөздөр: инновациялык ишмердүүлүк; жаратмандык; креативдүүлүк; адекваттуулук; компетенттүүлүгү; педагогика; көндүм; изилдөө; ой жүгүртүү.

Ключевые слова: иновационная деятельность; созидательность; креативность; адекватность; компетентность; педагогика; навык; исследование; мышление.

Keywords: innovative activity; creativity; adequacy; competence; pedagogy; skill; investigation; reasoning.

Студенттердин (окуучулардын, студенттердин) психикалык операциялардын түзүлүшү жана эрежелери жөнүндө билиминин жетишсиздиги окуу-тарбия иштериндеги одоно каталарга алып келерине ар бир мугалим бир нече жолу ынанган. Мындай каталар жогорку класстын окуучулары менен университеттин 1-1-курстарынын студенттеринин арасында даана байкалат.

Окуучулардын да, окутуучулардын да тарбиялык ишмердүүлүгүн

калыптандыруу узак жана үзгүлтүксүз процесс. Ошентип, мисалы, табигый дисциплиналарда изилденип жаткан предметтерди, процесстерди жана кубулуштарды салыштырганда студент (окуучулар да) көбүнчө аларда жалпы жана айырмаланган нерселерди ачып берүүнүн ордуна, алардын ар бирин өз-өзүнчө сүрөттөп, экинчи даражадагы белгилерин салыштырышат. Маанилүү эмес, экинчи даражадагы өзгөчөлүктөрдү салыштырып, ошондуктан салыштырууга болбойт; жалпы жыйынтык чыгарууну билишпейт.

Педагогикалык талаптарды окуу стандартына ылайык киргизсек, анда 70% 80% окуучулар (окуучулар жана студенттер) өтпөй калат. Жашыруун да, атайылап ачык да жетишпегендик (сабатсыздык) бар. Жашыруун жетишпегендикти, акыры сабатсыздыкты кантип токтотуу керек? Биринчиден, конкреттүү бир жаман белгинин артында эмне турганын, аны кандай жаш адам (окуучу же студент) кабыл аларын так түшүнүү. бирөө үйрөнө албайт; башкасы жасай алат, бирок каалабайт, акырында, үчүнчүсү (жана алардын көпчүлүгүндө биз ишенебиз) учурдагы окутуунун методологиясына жөн эле карама-каршы келет. Айтмакчы, бул мектеп маселеси гана эмес, университеттин да маселеси.

Жаштарга маңыздуу билим берип жатабызбы? Мектептердеги жана ЖОЖдордогу жашыруун сабатсыздыктын (жана ачык сабатсыздыктын) дагы төмөнкү себептери бар: ашыкча жүктөө, түшүнүксүздүк, программаларды ашыкча татаалдаштыруу.

Ошол эле учурда орто мектепте педагогикалык талаптарды бузбастан орто жалпы билим берүү үчүн материалдардын көлөмү окуучуларга түшүнүксүз болгон программанын айрым бөлүмдөрүнөн улам бир топ кыскаршы мүмкүн. Бул абдан маанилүү табигый жана коомдук кубулуштарды, процесстерди, моделдер, эрежелер, формулалар, аныктамалар жана математикалык билдирүүлөр. Мисалы, «математика» сабагында пайыздарды так эсептөө жана табуу, жөнөкөй теңдемелерди чыгаруу, стандарттык телолордун беттерин жана көлөмдөрүн аныктоо, үч бурчтуктун белгисиз капталын же бурчтугун табуу жетиштүү.

Логарифмдик функциялар, тригонометриялык теңдемелер (теңсиздиктер), оор теоремалар жөнүндө эмне айтууга болот? Алар кээ бирлери үчүн өтө катаал экени анык. Мектепте эки жүзгө жакын математикалык формулаларды жаттап алса болобу? Эгер сиз жакшы санасаңыз, анда тригонометриянын негизинде алардын болжолдуу саны көп. Справочник менен иштөөнү үйрөтөбүзбү? Ыкчам маалымдама физика, химия жана

астрономия боюнча керектүү программалык маалыматты камтышы мүмкүн.

Математика боюнча абитуриенттердин жыл сайын өтүүчү тест сынактары карапайым окуучу же 8-10-класстар үчүн окуу китептеринин мазмунун такыр эле өздөштүрбөй, же

«жаттап жаттоо» деңгээлинде (башкача айтканда, жаттап алганын) көрсөтүп турат. Аларда берилген материалды аң-сезимдүү жана эркин өздөштүрүү айрым учурларда пайда болот. Демек, моюнга алышыбыз керек: орто мектепте, айталы, математиканы окутуунун эффективдуулугу төмөн. Окуу китептеринин жана программаларынын канааттандырылгыч эместиги, предметтик мугалимдердин өздөрүнүн окуу материалдарын начар билиши педагогикалык жактан ийгиликсиздикке алып келет.

Процесстерди, кубулуштарды, закондорду, теоремаларды жана формулаларды

(формулировкаларды) чечмелөөдө ашыкча кайталанууларга жана карама-каршылыктарга жол бербөө үчүн мектеп окуу китептери жана программалары консерватизмден, кургакчылыктан, ашыкча концентризмден алыс болуп, университеттин окуу китептери менен тыгыз байланышта болушу керек.

Окуу китептеринде талкууланган формулалардын, жоболордун жана математикалык маселелердин санына алданып калбашыңыз керек. Биз эң фундаменталдуу математикалык формулалардын жана аныктамалардын чектелген санын бөлүп көрсөтөбүз, бирок алардын маанисин жана практикалык колдонуу үчүн мүмкүнчүлүктөрүн тереңирээк жана ынанымдуураак ачып берүүгө аракет кылабыз. Ошол эле учурда, дагы бир жолу, математикалык —форматизацияга өтө эле алданып калбаш керек.

Окуучулардын арасында дүйнөнүн бирдиктуу диалектикалык жана материалисттик картинасын калыптандырууда алардын принциптүү маанисин ачуу маанилүү. Ошондо гана жаштарга мектептеги жана жогорку окуу жайларында билим берүүнүн уландысы жөнүндө сөз кылууга болот. Билим деңгээлинин мындай үзгүлтүксүздүгүн, биздин оюбузча, психология «көзөмөлдөө» мүмкүн [2].

Биз, мугалимдер, көптөн бери келе жаткан салтты карманып, өзүбүздү эң негизги тарбиялоочу жана окутуучу күчүбүз деп эсептейбиз жана окуу процессинде жетишкен бардык жетишкендиктерди өзүбүзгө гана ыйгарууга жакынбыз. Бирок, эгерде баары башкача болуп кетсе, анда биз студенттерди, предметтер жана дисциплиналар боюнча билим берүү программаларын күнөөлөйбүз.

Ошол эле учурда студенттерди окутуу жана тарбиялоо процессинде алардын өз алдынча аракети ар дайым өзүн-өзү тарбиялоо ролун ойнойт. Жаш муун үчүн, биздин оюбузча, чыныгы базалык билимди 14-15 жашка чейин гана алат. Мындан кийин

Фрейддик «сексуалдык кызыкчылыктар» (бардыгын камтыган хобби) (баарын камтыйт башкалар, Психологдун көз карашы боюнча: жеке адамдын обону менен өзүн-өзү тарбиялоо умтулуулары). Физиологиялык, тарбиялык, кээ бир мектеп мугалимдери балага адам деген укуктан баш тартканы да чындык, аны дагы эле калыптандыруу керек; Башкалары, эгерде алар пайда болгон инсандын өзгөчөлүгү жөнүндө айтса, аны метафоралык мааниде көбүрөөк жасашат.

Россиянын Илимдер академиясынын академиги В.Давыдов адеп-ахлактык, универсалдуу позициядан ой жүгүртүп, андан мурдараак педагогикага карата В.Сухомлинский Н.Бердяевдин артынан ээрчип, адеп-ахлакты жумшартып, асыл иш-аракеттерди өркүндөтүү керектигин айткан. жаш жигитте чыгармачылык. Класстык-сабактык билим берүү системасынын ар дайым өзүнүн айдоочусу (мугалим, мугалим,

мугалим) жана анын жүргүнчүлөрү (б.а. окуучулар, студенттер, угуучулар) болот. Кээде жүргүнчүнүн ролун мугалимдер өздөрү тандашат. Ал эми —жүргүнчүдөн айдоочуга өтүш үчүн, өз предметинди окутууга аң-сезимдүү мамиле жана кесиптик милдеттеринди түшүнүү керек.

Тилекке каршы, мугалимдердин 80%ы өз кесибине мындай аң-сезимдүү мамилеси менен мактана албайт. Анан биздин система боюнча билим алгандар жарым-жартылай сабаттуу бойдон калат экен. Сабаттуулуктун пайдубалы адептүүлүк сыяктуу бала кезден түптөлөт. Балага дүйнө таанымынын сырлары ачылат.

Дүйнөнү таануу соционика (адам инсанынын типтери жөнүндөгү илим) боюнча

бир катар функцияларды аткарат: интуитивдик түштөр (кыялдоо); кызыгуу (кызыгуу); этикалык эмоциялар жана сезимдер; сезүү (сезимдердин деңгээлинде); каалоо, тартуу жана акырында логикалык интеллект (талдоо жана ойлонуу жөндөмдүүлүгү), ошондой эле интеллект, практикалык кыраакылык жана иш билгилик. Жаш жигиттин бул психологиялык жана физиологиялык функциялары ага билим берүү, таанып-билүү жана тарбиялоо иштеринде активдүү жардам берет.

Ар бир адамдын бардык сегиз сезүү системасы бар (мисалы, темперамент жана мүнөз), бирок эки гана этика же сенсордук система жетектейт. Алар адамдын дүйнөнү эмоционалдык түрдө кандай кабыл алаарын же ар бир фактыны логикалык анализге салып, бардык маселелерди кийинкиге калтырып, күнүмдүк жашоого, анын ичинде окууларга жана конвенцияларга көңүл бурбай, же баарын бир убакта жана өз убагында жасап, өзүн жана башкаларды курчап алуу аркылуу аныктайт (жолдоштор, ата-энелер, мугалимдер жана жылуулук жана жайлуулук).

Позитивдүү, позитивдүү эмоциялар адамга өзүн жана жакындарын кандайдыр бир позитивдүү маанай менен курчоого, шайырдыкты сезүүгө жардам берет. Аларсыз меланхолия басаңдап, бардык эмоциялары «минус» белгиси менен (б.а. терс жана терс) өнүккөн жигит «бардык жерде жана бардык жерде» ар ким менен урушканга умтулат. А. Эреже катары, движоктун эрки. Бул эрк кыйратуучу болуп калганда, жигит агрессивдүү жана нервдүү (кайдыгер, жол берүүчүлүккө жакын) болуп калат.

Адамдын жакшы ниети жана каалоолору жашоодо пропорция жана гармония сезимин, анын ичинде тарбиялык жана таанып-билүү ишмердигин берет. Каалоолордун өнүкпөгөнү керектөөчүлүккө, ал эми төмөн өнүгүү ач көздүккө, ырайымсыздыкка алып келет.

Сезимдер үй-бүлөлүк байланыштарды, сүйүү жана достукту сактоого жардам берет. Тилекке каршы, алар каалаган убакта калпка, жек көрүүчүлүккө жана кара ниеттикке айланып кетиши мүмкүн. Ал эми алардын жоктугу кайдыгерликке алып келет. Себеп өз алдынча кесиптик ишмердүүлүккө жана эмгекке, тарбиялык ишмердүүлүктү калыптандырууга жардам берет; терс болсо, анда ал кыйратуучу жана кылмыштуу иштердин атасы болуп калат. Ал эми акыл-эстин «рудименттик» абалы жалкоолукка, жол берүүчүлүккө жана кайдыгерликке орун берет [1].

Мугалимдер жаштардын арасында тарбиялык жана таанып-билүү ишмердүүлүгүн калыптандыруунун жалпы жолдоруна кам көрүшү керек; Анын азыркы абалын эске алуу менен андагы туп-тамырынан бери өзгөртүүлөр зарыл. Ага активдүү жана сапаттуу мүнөздү, динамизмди жана маданий шайкештикти берүүгө жөндөмдүү радикалдуу жана

профессионалдык-педагогикалык чаралар биздин билим берүү системабызды азыркы кризистик абалдан чыгарууга жардам бермек.

Биздин оюбузча, салттуу билим берүү системаларынын (кандайдыр бир даражадагы билим берүү: орто, орто-адистик жана жогорку) негизги көйгөйлөрүнүн бири – билимден баш тарткан, ага кызыгуусун жоготкон маргиналдык жаштардын жаралышы жана калыптанышы деп ойлойбуз. бул функционалдык да, профессионал да жакшы калыптанган, турмуштун четине ыргытылган сабатсыз адам.

Бүгүнкү күндө булар олуттуу окууну жана жоопкерчилик менен иштөөнү каалабагандар, эч кандай пайдалуу иште өзүн таппай калгандар. Бул көрүнүштүн эң орчундуу себеби, биздин оюбузча, салыштырмалуу түрдө айтканда, билим берүү

системасынын вертикалдуу түзүлүшүндө, анын ашкере унификациясында жатат. Мен бул вертикалда бардыгына чыдай албайм, мисалы, университеттерге өздөрүнүн студенттери керек.

Бирок биздин коомдо билим берүүнү интенсивдештирүү тенденциясы жок. Альтернатива үстөмдүк кылды: бир нече билим берүү мекемелерин түзүү билим берүү өзгөчөлүктөрү бар мекемелер. Ар бир жаш адамдын жашоо жөндөмдүүлүгүнө кепилдик берилиши керек коом. Муну кантип жасоо башка маселе. Кысым астында жасалышы мүмкүн, же жаш жигиттин инсандыгын калыптандырууга багытталган педагогикалык ыкмалар аркылуу ишке ашырылышы мүмкүн. Инсан – бул жеке мамилелердин жыйындысы, башкача айтканда, адамдын жашоого, өзүнө жана өзүнө болгон туруктуу, социалдык маанилүү мамилелери. башкалар.

Республикабызда «Кыргызстан жаштары» жаштар программасы бекеринен түзүлгөн жана иштеп жатат, биздин республикадагы азыркы коомдук турмуш так, ар кандай даражадагы билим берүү кызматкерлеринен жаштардын жалпы билим жана билимин калыптандырууну так талап кылат. жашоодогу конкреттүү таанып билүү жөндөмдүүлүктөрүн, анткени моралдык-этикалык нормалар жана принциптер азыркы этапта жеке адамдык сапаттарга көңүл бурууну талап кылууда.

Адабияттар

1. Билим алуу үчүн куракка байланыштуу мүмкүнчүлүктөр / Ред. Д.Б. Эльконина, В.В.Давыдова. М.: «Агартуу», 1966.
2. Занков Л.В. Мектеп окуучуларынын тарбиялык ишмердигинде эс жана ойлоо педагогикасы», 1969, №10.
3. Рубинштейн С.А. Жалпы психологиянын проблемалары. М., «Педагогика», 1973 ж.
4. Сухомлинский В.А. Жаш мектеп директору менен маек // Тандалган макалалар. прод.: V 5 т. Киев, 1979. Т.4.- 561-б.